

DOMINGU V TEMPU KUAREZMA – TINAN A

Tema

Iha Domingu dalimak Kuarezma nian, liturja garante ita katak Maromak nia projetu mak komunikasaun vida ida ne’ebé ultrapasa ho modu definitivu vida biolójika: vida definitiva ne’ebé supera mate.

Iha *leitura dahuluk*, Jahwéh oferese ba nia Povu iha ezíliu, desesperadu no lahó futuru (kondenadu ba mate) moris foun ida. Moris foun ne’e mai husi Espíritu, ne’ebé sei kria foun fali Povu nia fuan no integra nia iha dinámika ida obediénsia nian ba Maromak no domin nian ba maun-alin sira.

Evanjelu garante ita katak Jezús mai realiza Maromak nia projetu no fó ba ema sira moris definitivu. Sai Jezús nia “belun” no adere ba Ninja proposta katak tama iha vida definitiva. Fiar-na’in sira ne’ebé moris nune’e esperimenta mate fiziku; maibé sira la mate: sira moris ba nafatin iha Maromak.

Leitura daruak fó hanoin ba sarani sira katak, iha loron Batizmu nian, sira hili Kristu no moris foun ne’ebé Nia oferese. Leitura konvida atu sai koerente ho hilin ne’e, atu halo Maromak nia obra sira no moris “tuir Espíritu”.

LEITURA I – Ez 37,12-14

Ezequiel mak “profeta esperansa nian”. Ezequiel ne’ebé bá ezíliu iha Babilónia husi 597 mK iha Joaquin nia ukun, bainhira Nabucodonosor ba dala uluk foti Jerusalém no lori ba Babilónia grupu dahuluk ema Jerusalém nian), hala’o ninia misaun profética entre ema desterradu judeu oan sira.

Faze dahuluk ministériu Ezequiel nian hala’o entre 593 mK (altura ne’ebé nia rona Maromak nia bolun) no 586 mK (data tropa sira Nabucodonosor nian harahun Jerusalém). Iha faze ne’e, Ezequiel buka halakon esperansa falsa sira katak sira-nia terus atu remata ona... Sira sei la fila lalais ba Jerusalém, maibé ema sira ne’ebé hela iha Jerusalém (no kontinua hakbarak sira-nia salan no infidelidade) sei mai hamutuk ho sira iha Babilónia.

Faze daruak ministériu Ezequiel nian hahú husi 586 mK, to’o besik 570 mK. Hela iha rai estranjeiru, lahó Templa, lahó amlulik no kultu, desterradu sira moris iha desesperu no duvida kona-ba Maromak nia laran-di’ak no domin. Ezequiel, iha faze ne’e, buka habiit sira-nia esperansa no tranzmite ba Povu serteza katak Maromak la husik sira.

Testu ohin nian pertense ba faze daruak. Testu halo parte “vizaun mate-ruin sira-nian” (kf. Ez 37). Ezequiel haree rai-tetuk ida nakonu ho mate-ruin lahó vida; maibé, iha profeta nia vizaun, Na’i nia Espíritu huu iha ruin sira-ne’e no sira sai nakonu ho kulit, isin no hetan moris. Iha aikanoik ida-ne’e, mate-ruin sira ne’e reprezenta Maromak nia Povu, ne’ebé hela hakdasak iha mate laran, lahó esperansa no lahó futuru, iha rai-tetuk Mesopotámia nian.

MENSAJEN

Desterradu sira-nia situasaun mak situasaun mate nian. Testu define situasaun ne’e hanesan “hela iha rate laran”. Maibé, iha ne’e, mak Maromak tama. Jahwéh nakfilak mate ba moris, desesperu iha esperansa, moris-atan iha libertasaun.

Jahwéh promete ba Povu katak sira sei fila ba sira Rain, hodi fó hikas esperansa ba futuru ida ksolok no dame nian... Maromak halo liután: nia sei haraik Ninja Espíritu (“ruah”) ba Povu ne’ebé hetan kondenasaun ba mate.

Referénsia ba Maromak nia Espíritu nia asaun atu hamoris ema lori ita ba kontestu Gn 2,7: iha ema hakiak husi rai, Maromak huu ninia “iis moris nian” (“neshamá”) atu halo nia sai ema moris ida; iha ne’e, nia huu nia Espíritu (“ruah” - Ez 37,14) ba Povu iha rate laran. Ne’e mak kriasaun foun ida.

“Ruah”, ne’ebé haraik ba Povu iha rate laran, mak Maromak nia moris ne’ebé nakfilak ema tomak, hodi muda sira-nia fuan fatuk nian – toos, la sensivel, autosuficiente - ba fuan isin nian, sensivel no di’ak, ho kbiit atu hadomi Maromak no maun-alin sira (kf. Ez 36,26-27). Kriasaun foun ne’e liufali kriasaun tuan.

Ho fuan isin nian ho kbiit atu comprende domin, Povu sei rekoñese Maromak nia laran-di’ak, Ninja fidelidade ba Aliansa no promesa sira halo ba Povu.

Kestaun signifikativa mak ne’e: Maromak nunka abandona Ninja Povu. Maski iha aparénsia sira mohu daudaun no la haree dalan atu sai husi mate, Maromak horik ho sira; Nia nakfilak sira nia desesperu iha esperansa, mate iha moris. Jahwéh mak Maromak moris nian, ne’ebé nafatin hetan forma atu tranzmite vida ba Povu, hodi nakfilak nia, hafoun nia, lori nia ba moris nakonu.

LEITURA II – Rom 8,8-11

Iha Surat ba sarani sira iha Roma, Paulo halo rezumu ida kona-ba ninia hanoin teolójiku no esplika buat ne’ebé esensiál iha mensajen sarani. Iha époka ida (tinan 57/58) iha ne’ebé iha problema grave entendimentu no perspetiva nian entre sarani sira husi judaizmu no sarani sira husi paganizmu, Paulo subliña unidade revelasaun no istória salvasaun nian: Maromak iha projeto salvasaun no moris nakonu ba ema hotu lahó esesaun.

Depoizde fó prova katak ema hotu (judeu no jentiu) moris iha sala nia ukun (kf. Rom 1,18-3,20), maibé “Maromak nia justisa” oferese moris ba ema hotu, lahó distinsaun (kf. Rom 3,21-5,11), Paulo hatudu oinsá mak, liuhusi Jezús Kristu, moris ne’e komuika ba ema (kf. Rom 5,12-8,39).

Paulo dezenvolve ninia hanoin nune’e: Kristu nia obediénsia ba Aman nia planu halo atu grasa salvasaun nian bele oferese ba ema hotu (kf. Rom 5,12-20); hodi simu grasa ne’e no aseita Batizmu, ema sira sai partisipante iha Maromak nia don (kf. Rom 6,1-23); adezaun ba Kristu halo ema sira sai livre husi kadeia sira egoízmu no salan nian no nakfilak ema sira iha ema foun (kf. Rom 7,1-25); no Espíritu (haraik ba fiar-na’in iha batizmu) mak habiit moris foun ne’e (kf. Rom 8,1-39).

MENSAJEN

Espíritu mak, loos duni, personajen centrál kapítulu 8 Surat ba sarani sira iha Roma (liafuan “pneuma” – “espíritu” – mosu dala 34 iha Surat ba Roma; no, husi 34 ne’e, 21 ida iha kapítulu ne’e). Tuir Paulo nia perspetiva teolójika, Espíritu mak responsavel ba moris foun ne’ebé Maromak oferese ba ema atu buras no dezenvolve an.

Iha kapítulu ne’e, Paulo dezenvolve antíteze famoza “isin”/”Espíritu”. “Moris tuir isin” signifika, ba Paulo, moris ida ne’ebé la tuir Maromak eh hadook an husi Nia: “ema isin nian” mak ema egoízmu no autosufisiénsia nian, iha-ne’ebé sira-nia valór mak laran-moras, rai-kunan, ambisaun, inveja, libertinajen/tuir isin nia hakarak (kf. Gal 5,19-21); “moris tuir Espíritu” signifika, ba Paulo, moris ida iha Maromak, tuir valór sira karidade nian, ksolok nian, dame nian, fidelidade no tempernasa nian (kf. Gal 5,22-23).

Paulo fó hanoin ba fiar-na'in sira, iha testu ne'ebé propoin mai ita, katak ema sarani, iha loron batizmu nian, hili atu moris iha Espíritu. Moris iha Espíritu nia ukun katak, moris nakloke ba Maromak, simu Maromak nia moris, sai "Maromak nia oan". Nune'e nia identifika an ho Kristu; no hanesan Kristu, katak liutiha moris iha Espíritu (hakribi egoízmu no salan no hili Maromak no nia proposta sira) – Nia moris hi'as no sae definitivamente ba Aman nia glória, nune'e mós ema sarani nia destinu mak moris foun, moris nakonu, moris rohan-laek.

Espíritu – ne'ebé horik iha sira ne'ebé hakribi moris "isin nian" no adere ba Jezús – mak liberta fiar-na'in sira husi salan no mate, nakfilak sira ba ema foun no lori sira ba moris nakonu, ba moris definitivu.

EVANJELLU – Jo 11,1-45

Hanesan ita dehan ona iha domingu sira liubá, iha "Livrú sinál" sira-nian ita hetan katekeze kona-ba Mesias nia asaun atu kria no hamoris: "sinál" bee nian (kf. Jo 4,1-5,47), paun nian (kf. Jo 6,1-7,53), naroman nian (kf. Jo 8,12-9,41), bibi-atan nian (kf. Jo 10,1-42) no moris nian (kf. Jo 11,1-56). Testu ohin nian mak katekeze dalimak kona-ba moris. Narrasaun ne'e evanjelista João mesak de'it mak apresenta no laiha paralelu iha Evanjellu tolu seluk.

Autór lori ita ba Betânia, aldeia ida iha foho Oliveiras nia lorosa'e, dook kilómetru tolu husi Jerusalém. Ita iha epizódiu familiár triste: ema ida mate. Família ne'e kompostu husi ema na'in tolu (Marta, Maria no Lázaro), parese katak Jezús koñese família ne'e: iha vers. 5, haktuir katak Jezús hadomi Marta, nia alin-feto Maria no Lázaro. Jezús nia vizita ba família ne'e nia uma, temi mós iha Lucas Lc 10,38-42; no João observa mós katak Maria, mak idane'ebé kose mina-morin ba Na'i no hamaran Jezús nia ain sira ho ninia fuuk (vers. 2, kf. Jo 12,1-8).

MENSAJEN

Família Betânia nian apresenta karakterística ruma...

Iha fatin dahuluk, autór narrasaun nian la halo referénsia ba membru seluk, maibé temi mak Maria, Marta no Lázaro: la iha aman, laiha inan, la iha oan sira. Aleinde ne'e, João insiste katak grau família ne'ebé liga sira na'in tolu mak "feton-naan" (vers. 1.2b.3.5.19.21.23.28.32.39). Liafan ne'e iha gregu mak "adelfós". No Jezús uza liafan ne'e, liutiha Ninja moris-hi'as, atu define komunidade dixípulu sira-nian (Jo 20,17); no apelativu ne'e sai komún entre membru sira komunidade sarani primitiva/dahuluk (Jo 21,23). Husi sorin seluk, ita nota forma oinsá deskreve relasaun entre Jezús no familia feton-naan nian ida-ne'e... Família ne'e mak Jezús nia belun, ne'ebé Jezús koñese no koñese Jezús, ne'ebé simu Jezús iha ninia uma.

Faktu ida doko familia ne'e nia moris: naan ida (Lázaro) moras todan. "Feton sira" hatudu sira-nia interese, preokupasaun no solidariedade ba "naan" ne'ebé moras no informa Jezús.

Jezús nia relasaun ho Lázaro mak ida afetu no amizade nian; maibé Jezús la bá hasoru kedes; Nia ho Ninja hakarak rasik, dada kleur tan atu atende (vers. 6). Ho Ninja pasividade, Jezús husik atu mate fiziku "belun" ne'e nian akontese. Provavelmente, iha ita-nia katekista nia intensaun, partikularidade ida-ne'e signifika katak Jezús la mai atu muda siklu normál vida física ema nian, hodi liberta husi mate biolójiku: Nia mai, atu fó sentidu foun ba mate fiziku no atu oferese ba ema moris rohan-laek.

Liutiha loron ualu, Jezús deside atu ba Judeia atu hasoru nia "belun". Tanba Jezús ninia funubaluk sira hela iha Judei (liuliu iha Jersalém) ninia eskolante sira tenta atu hanetik Nia atu bá: sira seidauk comprende katak Aman nia planu mak atu Jezús fó moris ba ema moras, maski

nia tenke hasoru perigu no tenke oferece Ninja moris rasik. Jezús la fó atensaun ba eskolante sira nia ta'uk: ninia preokupasaun mak realiza Aman nia planu. Jezús labele husik Ninja "belun": Nia mak bibi-atan ne'ebé hasoru perigu tan domin ba nia emar sira.

To'o iha Betânia, Jezus hetan nia "belun" mate ona no hakoi liu loron haat tiha ona. Tuir mentalidade judaika, sira konsidera ema mate loos ona husi loron datoluk. Nune'e, bainhira Jezús to'o, Lázaro mate loos duni ona. Jezús la elimina mate fíziku; maibe ba ema ne'ebé Jezús nia "belun", mate fíziku mak toba dukur de'it, no sei hadeer atu deskobre moris definitivu.

Momentu tuir mai, mosu "biin-alin" sira Lázaro nian. Marta mak mai uluk. Nia bá hasoru Jezús no hatudu ninia reprovasaun: Jezús bele evita nia belun nia mate, se karik nia prezente, basá iha ne'ebé Jezús horik bá iha ne'ebá iha moris. Maski nune'e, oras ne'e mós Jezús bele harohan ba Maromak, Maromak sei rona Nia no fó hikas moris fíziku ba Lázaro. Marta fiar iha Maromak; nia fiar katak Jezús profeta ida, no liuhusi Nia, Maromak atua iha mundu; maibé nia seidauk iha konxiénsia katak Jezús mak Aman nia moris no Nia rasik mak haraik moris.

Jezús hahú katekeze hodi dehan ba nia: "ó-nia naan sei moris hi'as". Marta hanoin katak Jezús nia liafuan mak konsolasau baibain ida no katak Nia refere ba farizeu sira nia fiar, iha ne'ebé mate sira sei moris hikas, iha loron ikus, bainhira sei rejista Maromak nia intervensaun finál iha ema nia istória. Buat ne'e nia hatene ona; maibé la to'o: loron ikus ne'e sei kleur... Jezús fali la ko'alía kona-ba ressureisaun finál iha loron ikus. Buat ne'ebé Nia hateten mak, ba ema ne'ebé Jezús nia belun, la iha mate. Jezús mak "moris-hi'as no moris". Ba Ninia belun sira, mate fiziku mak pasajen de'it husi moris ne'e ba moris nakonu. Jezús la evita mate fíziku; maibé Nia oferece ba ema moris ba nafatin, ba ne'e ema presiza adere ba Jezús no tuir Nia iha dalan domin no saran an nian ("ema hotu ne'ebé moris no fiar iha ha'u sei la mate"). Jezús nia komunidade soi moris definitivu. Sira sei liu husi mate fíziku; maibé mate ne'e mak pasajen de'it ba moris loos. Konfronta ho katekeze ne'e ("ó fiar iha buat ne'e?"), Marta hatudu ninia adezaun ba buat ne'ebé Jezús hateten no profesa ninia fiar iha Na'i ne'ebé haraik moris ("ha'u fiar, Na'i, katak Ita mak Mesias, Maromak nia Oan ne'ebé mai iha mundu").

Maria, alin feto ida fali, hela iha uma. Nia la book an, paralizada tanba terus lahó esperansa. Marta – ne'ebé ko'alía ho Jezús no hetan iha Nia resposta ba situasaun ne'ebé haterus nia – konvida nia alin feto atu sai husi nia terus no bá hasoru Jezús. Maria bá kendas, hodi la fó esplikasaun ba ema ida: nia iha konxiénsia katak iha Jezús de'it mak nia hetan solusaun ba sofrimentu ne'ebé hakonu ninia fuan. Iha Maria nia liafuan mós iha reprovasaun ba Jezús tanba Nia la prezente, hodi impede Lázaro nia mate fíziku. Jezús la dehan liafuan ida konsolasau nian, la husu mós nia atu simu de'it mate (hanesan baibain ema halo iha kazu sira ne'e): Nia hakat liu buat hotu, hatudu katak Nia mak loos duni moris-hi'as no moris.

Lázaro nia moris-hi'as hahú ho Jezús ne'ebé tanis (vers. 35). Tanis ida ne'ebé la hakilar maibé hakmatek nian... Nune'e, Jezús hatudu ninia domin ba Lázaro, ninia saudade ba nia belun ne'ebé la iha ona. Nia – hanesan ita – sente terus, hasoru mate fíziku ema ida ita hadomi; maibé Ninia terus la'ós dezesperu.

Jezús to'o iha Lázaro nia rate. Fatuk-kuak hodi hakoi Lázaro taká ho fatuk ida (hanesan judeu sira nia lisan). Fatuk, iha ne'e, símbolu mate definitivu nian. Fatuk haketak ema moris nia mundu husi matebian sira nia mundu, halakon relasaun entre realidade rua ne'e.

Jezús haruka hasai tiha "fatuk": ba fiar-na'in sira, mate no moris la'ós realidade rua ne'ebé la iha relasaun ba malu. Jezús, hodi oferece moris nakonu, hamonu barreira ne'ebé mate fíziku harii. Mate fíziku la hadook ema husi moris.

Hahalok/asaun atu fó moris ba Lázaro reprezenta konkretizasaun misaun ne'ebé Aman entrega/konfia ba Jezús: fó moris nakonu no definitivu ba ema. Tanba ne'e mak Jezús, molok fó orden atu Lázaro sai husi rate, Nia foti matan ba lalehan no agradese Aman (vers. 41b-42):

ninia orasaun hatudu komuñaun ho Aman no obediénsia iha konkretizasaun Aman Maromak nia planu. Hafoin, Jezús hatudu Lázaro moris iha mate, hodi fó prova ba comunidade fiarna'in sira-nian katak mate fíziku la interrompe moris nakonu dixípulu ne'ebé hadomi no tuir Jezús.

Família Betânia nian reprezenta comunidade sarani, forma husi feton no naan sira (maun no biin-alin sira). Sira hotu koñese Jezús, Jezús nia belun sira, simu Jezús iha sira nia uma no moris. Família ne'e mós halo esperiénsia mate fíziku nian. Oinsá hasoru mate? Ho desesperu tanba hanoin katak buat hotu remata ona? Ho laran triste tanba hanoin mate manán moris, ba tempu ruma, to'o Maromak halo moris hi'as "naan/feton" ne'ebé mate ona, iha tempu ikus (perspetiva farizeu sira-nian iha Jezús nia tempu)?

Lae. Sai Jezús nia belun katak hatene Jezús nu'udar moris-hi'as no moris ne'ebé haraik ba Ninja belun sira mak moris nakonu, iha momentu hotu. Nia la evita mate fíziku; maibé mate fíziku, ba sira ne'ebé adere ba Jezús, mak pasajen de'it (imediata) ba moris loos no definitivu. Ba Jezús nia "belun sira" – ba sira ne'ebé aseita/hakohak Ninja proposta no halo sira nia vida entrega ba Maromak no don ba maun no biin-alin sira – la eziste mate... Ita bele tanis saudade ba maluk ida ne'ebé bá ona, maibé ita tenke hatene katak, hodi husik mundu ne'e, nia hetan moris nakonu, iha Maromak nia glória.